

PRILOŽNOSTNE TVORJENKE KOT ODRAZ DOBE KORONAVIRUSA

INES VORŠIČ

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija,
ines.vorsic@um.si

Sinopsis V prispevku predstavljamo novotvorjenke, ki so vzniknile v času pandemije covid-19 in so motivirane iz družbeno-političnega dogajanja ter sprememb, ki jih je pandemija vnesla v vse sfere človekovega življenja. V središču obravnave so priložnostnice z ekspresivno miselno asociacijo na različne družbene posledice pandemije. Z besedotvornega vidika so izstopajoče zlasti prekrivanke različnih tipov, ki s humorno in porogljivo konotacijo pogosto odsevajo kritiko ukrepov, povezanih s pandemijo koronavirusne bolezni.

Ključne besede:

slovenski jezik,
besedotvorje,
priložnostna
tvorjenka,
prekrivanka,
koronavirus

AD-HOC FORMATIONS AS A REFLECTION OF THE CORONAVIRUS ERA

INES VORŠIČ

University of Maribor, Faculty of Arts, Faculty of Education, Maribor, Slovenia,
ines.vorsic@um.si

Abstract This article presents newly created words that have emerged during the Covid-19 pandemic that are motivated by socio-political events and changes which the pandemic has brought to all spheres of human life. The discussion focuses on ad-hoc formations with an expressive association to the various social consequences of the pandemic. From a word-formation perspective, these formations characteristically include various types of word blends with a humorous and mocking connotation, reflecting the criticisms of the measures related to the coronavirus pandemic.

Keywords:

Slovenian
language,
word formation,
ad-hoc formations,
blends,
coronavirus

1 Uvod

Ena od temeljnih značilnosti jezika kot sistema, ki služi sporazumevanju, je njegova zmožnost spreminjanja in razvijanja (Blagus Bartolec 2020). Spreminja in razvija pa se pogosto pod vplivom zunajjezikovne realnosti. Še posebej dinamične so spremembe na ravni leksike, ki se najbolj očitno kažejo v vznikanju novih besed. Pojavljanje novejšega besedja je povsem običajen proces, ki poteka vseskozi; v slovenščini ga letno v obsegu okoli 120–140 slovarskih iztočnic beleži *Sprotni slovar slovenskega jezika*, ki je v prikazu svoje vsebine integriran v slovarski portal *Fran* (Krvina 2020). Vendar pa se je doslej jezik spreminjal počasneje. Da jezikovna sprememba dozori, da jo družba sprejme in usvoji, da se nova beseda v rabi ustali, je potrebno določeno časovno obdobje. Pandemija koronavirusne bolezni pa je svojo razsežnost pokazala tudi v jezikovnem smislu, saj smo bili priče vsakodnevne širjenju leksikalnega fonda. Pandemija je hipoma postala glavna tema tako javne kot zasebne komunikacije. Pojavile so se nove besede, ki se v dobi hitrega informacijskega razvoja in digitalizacije še toliko hitreje širijo. Številne že ustaljene besede so dobile nov pomen, besede, ki so se doslej pojavljale zgolj v medicinski stroki, so se razmahnile v splošni rabi (npr. *asimptomatičnost, asimptomatski, koronavirus, respirator, virolog, virologija*). Nekatere besede so bile v občem jeziku sicer že ustaljene, a so v obdobju, zaznamovanem s covidom-19, povečale svojo frekventnost (npr. *bolezen, cepivo, maska, karantena, razdalja, razkužiti, prekuževanje, pozitiven, negativen*). Tovrstne leksikalne spremembe so bile zaznane praktično v vseh jezikih in nanje so že opozorili tako domači (npr. Krvina 2020; Stramljič Breznik 2021) kot tuji jezikoslovci (npr. Będkowska-Kopczyk, Łaziński 2020; Blagus Bartolec 2020; Štrkalj Despot 2020; Entlová 2022).

Mi pa se bomo v pričujočem prispevku odmaknili od novih besed, ki so nastale iz poimenovalne nuje, in v središče obravnave postavili priložnostnice z ekspresivno miselno asociacijo na različne družbene posledice pandemije covid-19. Čeprav je njihova pojavnost nizka in segajo na samo obrobje jezikovnega sistema, so priložnostne tvorjenke tiste besede, ki kažejo najaktualnejše besedotvorne procese in odražajo ustvarjalno gibkost jezika, ki je zmeraj odraz družbe, dogajanja v njej in družbenih sprememb. Priložnostne tvorjenke so tako pogosto tisti jezikovni element, ki družbi nastavlja ogledalo in oblikuje sliko aktualnega družbenega stanja, kot ga odsevajo besede. Preden pa se posvetimo predstavitvi novotvorjenih priložnostnic, podajamo teoretično opredelitev priložnostnic (okazionalizmov) in neologizmov, saj je razmejevanje med pojmomoma še zmeraj pogosto nejasno.

2 Priložnostnice kot del leksikalnega sistema

Priložnostnice ali okazionalizmi kot besede, ki pogosto rušijo ustaljeno leksikalno podobo jezika, segajo na obrobno območje jezikovnega sistema, vendar so odraz ustvarjalne prožnosti jezika. Natančna opredelitev, kaj so priložnostnice, zahteva nekaj razmisleka. Če bi jih želeli definirati z vidika leksikona, bi se namreč hitro znašli v dilemi. Po eni strani se priložnostne besede obravnavajo v okviru neologizmov, po drugi strani se od neologizmov tudi jasno razmejujejo. Tudi odgovor na vprašanje, kaj je neologizem, ni povsem enostaven. *Slovenska slovnica* (Toporišič 2000: 130) neologizem razlaga kot besedo, ki jo občutimo kot zelo mlado tvorbo, časovno obarvano besedo, ki s pogostnejšo rabo prehaja v stilno nevtralno besedje, sicer pa ostane priložnostna in zaide v pozabo; *Slovenski pravopis* (2001) neologizem opredeljuje kot novo besedo; *SSKJ 2* (2014) pa kot novo besedo ali zvezo, ki še ni splošno uveljavljena – v razlago (sopomensko) vključuje izraz *novotvorjenka*, ki nakazuje, da je neologizem na novo tvorjena beseda. Priložnostna beseda je po definiciji *Slovenske slovnice* (Toporišič 2000: 130–131) beseda, ki jo govoreči tvorijo po običajnih besedotvornih vzorcih in jih bralci ali poslušalci tudi razumejo, toda beseda ne postane splošna last jezika. *SSKJ 2* (2014) priložnostnico pojasnjuje kot besedo, ki je priložnostno tvorjena za izrazitev navadno posebne, enkratne vsebine. Pri opredelitvi neologizmov in priložnostnic se tako izpostavljata vidik leksikaliziranosti (širša opredelitev) in vidik tvorjenosti (ožja opredelitev). Upoštevajoč vidik leksikaliziranosti je opazno razlikovanje med neologizmom kot besedo, ki je v neki jezikovni skupnosti že lahko sprejeta, a še občutena kot nova, in priložnostnico kot besedo, ki je enkratna in neustaljena tako v slovarju kot v jezikovnem sistemu. Z vidika tvorjenosti pa se po vzoru zahodnoslovanskega jezikoslovja (Buzássyová in Martincová 2003: 262) priložnostnice razmejujejo glede na to, ali nova beseda uresničuje možnosti besedotvornega sistema ali pa besedotvorne zakonitosti krši. Novotvorjenke, ki nastajajo v skladu z besedotvornimi pravili, so potencialne in imajo možnost postati ustaljena sestavina jezikovnega leksikona, novotvorjenke, napravljene po nesistemskih besedotvornih vzorcih, pa so trenutne in ostajajo zunaj slovarja kot priložnostnice. Širši leksikalni vidik seveda ni zanemarljiv, saj lahko status priložnostnic ohranjajo tudi sistemske tvorjenke, ki vznikajo s funkcijo stilnega učinkovanja. Ekspresivnost je prepoznana kot inherentna lastnost priložnostnic (Liptákova 2008: 67), kakor piše Ološtiak (2011: 29) pa ekspresivna motivacija temelji na subjektivnem in emocionalnem v jeziku, kar pomeni, da jezikovni uporabnik v tako besedo eksplicitno ali implicitno vnaša svoje subjektivno stališče. Zaznamovanost leksema lahko izvira iz glasovne, besedotvorne ali

pomenske podobe. Besedotvorna motivacija predstavlja tip inherentne ekspresivnosti, ki izhaja iz (1) obstoja ekspresivnih besedotvornih sredstev in postopkov (podstav, obrazil, tvorbenih tipov, besedotvornih pomenov); (2) besedotvornega motivanta (tvorjenke iz ekspresivnih besed); (3) razmerja med besedotvornim in leksikalnim pomenom (Ološtiak 2011: 66). V širšem leksikalnem smislu so torej lahko ekspresivne tako sistemske kot nesistemske tvorjenke. Pri slednjih je znak ekspresije že sama besedotvorna inventivnost, pri prvih pa so nosilci ekspresivnega naboja morfemi. Stilna zaznamovanost še posebej pride do izraza ob neobičajni morfemski kombinatoriki. Priložnostno besedotvorje se pogosto zgleduje po že obstoječih tvorbenih vzorcih oziroma novo besedo oblikuje po analogiji z že znanimi besedami. Pri takih tvorjenkah ni zaznamovana niti besedotvorna podstava niti obrazilo, temveč je zaznamovana njuna kombinacija (Logar 2006: 92).

Priložnostnico torej lahko razumemo kot besedo, ki je nastala priložnostno, glede na pragmatične okoliščine, in je pogosto motivirana iz ekspresivnih spodbud. Na osnovi tvorjenosti pa je mogoče razmejiti: (1) priložnostne novotvorjenke, ki zaznamovanost realizirajo z nenavadno kombinatoriko morfemskih sestavin, a so zaradi ohranjanja besedotvorne sistemske potencialna sestavina slovarja (npr. *čokolin-ko* ← *tisti+š*, *ki ima rad čokolino*, *žog-ališče* ← *to*, *kjer se žoga*, *samarijan-iti* ← *biti samarijan*, *palačinko-o-ljub-ec* ← *tisti+š*, *ki ljubi palačinke*, *megl-o-slov-je* ← *veda o megli* 'prazno govorjenje'), (2) priložnostne novotvorjenke, ki hote rušijo besedotvorne zakonitosti, zaradi svoje nesistemske pa ostajajo brez možnosti uslovarjenja (npr. *presenečka* < *presenečenje* + *vrečka*, *strojka* < *stroj* + *trojka*, (*k*)*okusno* < *kokos* + *okusno*). Priložnostnice so tako tiste besede, ki kažejo najaktualnejše besedotvorne procese in odražajo ustvarjalno gibkost nekega jezika. Obenem pa so pogosto »zrcalo«
zunajjezikovne stvarnosti v jeziku (Štebih Golub 2016: 37) in s tem odraz aktualnega družbenega stanja.

3 Priložnostne tvorjenke v dobi pandemije koronavirusa

Mogočno podporo besednemu ustvarjanju nudijo zlasti spletne platforme in družbena omrežja, katerih osrednji namen je interakcija z drugimi ljudmi. Še posebej ob izbruhu pandemije pa so se družbena omrežja izkazala tudi kot pomemben vir informacij oziroma sredstvo prenosa novic, posredovanja priporočil *Nacionalnega inštituta za javno zdravje* (NIJZ) in poročanja o stanju okužb. Hkrati pa je na družbenih omrežjih potekala živahna komunikacija, ki odraža težnjo državljanov, da na verbalni način sproščajo svoje stiske, ki so posledica ukrepov, kot so omejevanje zadrževanja

na javnih površinah, prepoved prehoda med regijami, ukinitvev kulturnih in drugih prireditvev, zaprtje lokalov, kulturnih ustanov in drugih prostorov, na katerih je sicer potekalo družabno življenje (Stramljič Breznik 2021: 307). Družbena omrežja tako pogosto predstavljajo tudi učinkovito sredstvo za izražanje stališč in kritik, v času pandemije vezanih zlasti na politično delovanje in ukrepanje zoper širjenje virusa. To se odraža tudi v številnih leksikalnih stvaritvah. Vrsto izvirnih novotvorjenk sta v času od marca do maja leta 2020 v okviru t. i. akcije *#BesedaNaDan* tvorila Jure Karas in Igor Bračič, ki ustvarjata pod imenom Slon in Sadež; objavljala sta jih na družbenem omrežju Facebook.¹ V analizi v nadaljevanju so njune avtorske leksikalne stvaritve posebej označene (*), tudi pomen tvorjenke, zapisan v narekovajih, je takšen, kakršnega sta zapisala avtorja. V odzivih oziroma komentarjih k njunim objavam so nastale tudi izvirne novotvorjenke njunih sledilcev in drugih uporabnikov družbenega omrežja Facebook. Ob teh novotvorjenkah so v analizo vključene še priložnostnice, paberkovalno zbrane tudi iz drugih družbenih omrežij, spletnih forumov in drugih javno dostopnih spletnih mest. Besedje smo zbirali od marca leta 2020, ko se je pandemija koronavirusne bolezni razmahnila tudi pri nas. Zbrano besedje v nadaljevanju predstavljamo z vidika tvorbene strukture, pri čemer se posvetimo najprej sistemskim in nato nesistemskim novotvorjenkam.

Med sistemskimi novotvorjenkami lahko izpostavimo glagolske izpeljanke, kot je *beović-iti* < *govoriti kot (Bojana) Beović* 'govoriti tako, da pušiš ljudi v negotovosti'; podobno še *kaciniti* 'na hudomušen način razlagati navodila in zraven žugati'; *krekovati* 'govoriti nepripravljeno, zmedeno, tudi v protislovju s kacinjem'. Pri zadnjem navedenem primeru je razvidno, da iz tovrstnih izpeljank nastajajo tudi višjestopenjske samostalniške izpeljanke, tj. *beovićenje*, *kacinjnje*, *krekovanje*. Sicer pa so med sistemskimi tvorjenkami v obdobju pandemije razmah doživele zlasti medponske podredne zloženke s sestavino *korona-*, kar je izpostavila že Irena Stramljič Breznik (2021). Kot primer podajamo novotvorjenke iz pesmi Franja Frančiča z naslovom *Velikonočna koronasvinjina*² – že v naslovu je zaslediti medponsko zloženko s korenskim morfemom *-korona-*, tj. *koronasvinjina*, pesem pa vsebuje še naslednje tovrstne priložnostnice: *koronabedak*, *koronaobala*, *koronadebil*, *koronazjima*, *koronadopust*, *koronastarci*, *koronapapež*, *koronapolicaj*, *koronacesta*, *koronaobčan*, *koronabedarije*, *koronaoštarije*, *koronaprašič*, *koronaturist*, *koronaego*, *koronasvinja*. Opaziti je, da imajo take zloženke v drugem delu lahko stilno zaznamovano podstavo,

¹ Dostopno 21. 10. 2021 na <https://www.facebook.com/SlonSadez>

² Dostopno 2. 11. 2021 na <https://www.dodogovor.org/shownews.aspx?newsid=29900>

izvirajočo iz slovarske kvalifikatorske oznake, npr. *koronabedak*, *koronastarci*, *koronabedarije* (ekspr.), *koronadebil* (slabš.). Na dilemo ob zapisovanju tovrstnih zloženek pokaže besedna zveza *korona molitve* – prvi del je mogoče dojemati kot nesklonljivi pridevnik *korona*, ki nastopa v prilastkovni rabi, zaradi česar je ustrezen tako zapis narazen kot skupaj.³ Neobičajna je tudi glagolska tvorjenka *koronakvakati*. Tvorjenka *koronapalicaj* ima v podstavi besedo *palicaj*, ki je blizuzvočna prekrivanka, nastala po analogiji z besedo *policaj* (*palicaj* < *policaj* + *palice*). Policaj je v pesmi poimenovan tudi kot *plavikoronaš*, tvorjenko pa bi zaradi zapisa skupaj lahko obravnavali kot sklop. Že podstavna beseda *koronaš* je sicer novotvorjena izpeljanka. Velja navesti, da priložnostnico *palicaj* najdemo že v pesniški zbirki *Blabla* (1983) Borisa A. Novaka, na tem mestu pa je mogoče izpostaviti tudi njegovo pesem *Izdajalci z veliko začetnico P*,⁴ kjer avtorsko novotvorjenko *palicaj* pesnik znova uporabi. Gre namreč za protestno pesem, ki jo je Boris A. Novak prav v času epidemije, natančneje 19. 2. 2021, prebral policistoma pred parlamentom. V pesmi ob omenjeni novotvorjenki najdemo še eno priložnostno novotvorjenko, ki jasno odraža kritiko tedaj aktualnih poslancev, avtor pa jih v pesmi priložnostno poimenuje *Pizdajalci*. Z besedotvornega vidika gre za nesistemsko tvorjenko, sklop besed *pizda* (beseda ima v slovarju kvalifikatorsko oznako *vulg.*, iz česar izhaja tudi pejorativna konotacija novotvorjenke) in *izdajalec*. Obe besedi se v enakem delu (*pizda* + *izdajalci*) prekrivata – take novotvorjenke tudi v slovenščini že prepoznavamo kot prekrivanke. Na tem mestu se od sistemskih priložnostnic tako obračamo k nesistemskim.

Izpostavili smo že, da nove besede ne nastajajo vedno upoštevajoč merila, kot jih določa tvorbeni sistem, še zlasti kadar so tvorjene z namenom stilnega učinkovanja in kot atraktivnejša vzporednica že obstoječih leksemov. Vse pogostejši so tvorbeni vzorci, ki so s tvorbenopretvorbene vidika nepredvidljivi. Temeljna značilnost nesistemskih tvorjenk sta nedoločljivost skladenjske podstave ali nezmožnost morfemizacije oziroma določitve besedotvorne podstave in obrazila, hkrati pa nepredvidljivost števila in besednovrstnosti podstavnih besed, ki se združijo v novotvorjenko. V prvi vrsti se ob nesistemskih tvorjenkah zmeraj omenjajo sklopi, saj so kot posebna besedotvorna vrsta v Toporišičevi *Slovenski slovnici* (2000) že prepoznani, a so jih novejše interpretacije (Logar 2006: 93–94) kot tvorbeno nepredvidljive enote že razmejile od tvorbeno predvidljivih, in sicer zato, ker ne

³ Kot navaja že Stramlič Breznik (2021) je priporočilo *Jezikorne svetovalnice* takšno, da je zaradi dolžine zloženek in težav pri naglaševanju (prvi del zloženke nekateri izgovarjajo nenaglašeno) v rabi veliko bližje pisna obravnava prvega dela kot nesklonljivega pridevnika *korona*, ki nastopa le v prilastkovni rabi, torej levo od samostalnika, zato se lahko piše narazen in so možne naslednje različice zapisa: *korona pozdrav* – *koronapozdrav* – *koronski pozdrav*.

⁴ Dostopno 15. 1. 2022 na <http://vrabecanarhist.eu/boris-a-novak-protest-pred-parlamentom/>

moremo predvideti niti števila predmetnopomenskih besed niti slovničnega razmerja med njimi (npr. *nebodigatreba*). V zbranem gradivu so navadni sklopi redki, npr. *kapitalizolacija** < *kapital* + *izolacija* ‘ko greš lahko v službo, ne smeš se pa družiti s prijatelji’, pojavljajo se lahko kot t. i. ključniki,⁵ npr. #*OstaniZdrav*, #*OstaniDoma*, #*ProtiKoronaUkrep*. Lahko bi jih opredelili tudi kot sklope dvo- in večzačetnice, saj je v ključniku vsaka sestavina sklopa zapisana z veliko začetnico.

Visoko produktivnost pa v naboru zbranega priložnostnega besedja izpričujejo predvsem že omenjene prekrivanke. Gre za mlajši tip tvorjenk, ki nastaja s sklapljanjem in krnjenjem dveh, redkeje tudi več samostojnih besed, ki so na določenem mestu izrazno prekrivne. Sicherl in Žele (2018: 76) izpostavljata dva osnovna pogoja, hkrati tudi vzroka, ki ju je treba upoštevati, da lahko govorimo o upravičenosti tovrstnih tvorb, in sicer (1) prekrivanka mora biti pomensko prepoznavna, smiselna in stilno učinkovita ter (2) stopnja krnitve posameznih podstavnih besed se prilagaja izgovorljivostnim zmožnostim v določenem jeziku in jo sproti določa tvorec. Stilna učinkovitost, duhovitost, šaljivost je značilnost, ki jo izpostavlja tudi srbski jezikoslovec Ranko Bugarski (2002), ki prekrivanke (srb. *slivenice*) obravnava kot izrazito sociolingvistično motiviran proces tvorbe besed (Bugarski 2002: 217). Prekrivanke se upravičeno dojemajo kot tvorjenke, narejene namensko za doseganje določenega slogovnega učinka ali z namenom vplivanja (Sicherl, Žele 2018: 82), kar potrjujejo tudi prekrivanke, predstavljene v nadaljevanju.

Zaradi različnih skladenjskih podstav, ki jih ne gre vnaprej tipsko določiti, oziroma zaradi pretvorbene nepredvidljivosti podstavnih sestavin je prekrivanke težko tipologizirati, lahko pa se jih razvršča takole:

- a) Prekrivanke, pri katerih se sklopita prvi del prve podstavne besede in celotna druga podstavna beseda: *covinek** < *covid* + *ovinek* ‘rahlo ogibanje nasproti prihajajoči osebi med sprehodom’; *karanteden** < *karantena* + *teden* ‘ko nisi prepričan, ali je minilo 7 ali 14 dni’; *plažnivec** < *plaža* + *lažnivec* ‘Ljubljčan, ki se za potrebe sprehoda ob morju pretvarja, da je iz Portoroža’; *karantenis** < *karantena* + *tenis* ‘samostojno nabijanje žogice v steno’; *karanten** < *karantena* + *ten* ‘barva kože po prvem mesecu

⁵ *Ključnik* je po *Sprotnem slovarju slovenskega jezika* pojasnjen kot »oznaka lojtra [#] skupaj z vsaj eno ključno besedo takoj za njo, ki na družbenih omrežjih služi zlasti za označevanje, razvrščanje vsebin po temi«.

- samoizolacije', *terasisť** < *terasa* + *rasist* 'oseba, ki ločuje med ljudmi glede na velikost njihovega balkona'.
- b) Prekrivanke, pri katerih se sklopita celotna prva podstavna beseda in zadnji del druge podstavne besede: *hvarantena** < *Hvar* + *karantena* 'nezmožnost počitnikovanja na hrvaški obali'; *Murtertena* < *Murter* + *karantena*; *koronačitnice* < *korona* + *počitnice* 'počitnice v času korone'; *kerkolica** < *Krke* + *prikolica* 'nedosegljiva premična počitniška nastanitvev'; *koronativa* < *korona* + *kurativa*.
- c) Prekrivanke, pri katerih je osrednji del prekrivanke skupen obema podstavnima besedama in se v tem delu prekrivata: *covidealist** < *covid* + *idealist* 'človek, ki še vedno ni odpovedal prvomajske rezervacije na Bookingu'; *covidiot* < *covid* + *idiot* 'oseba, ki ne upošteva ukrepov'; *domanijak** < *dom* + *manijak* 'oseba, ki uživa v karanteni'; *koronaniranje* < *korona* + *onaniranje* 'samoaktivnost med samoizolacijo'; *mamaska** < *mama* + *maska* 'kos zaščitne opreme, ki ti ga proda družinsko podjetje'; *prevodja** < *prevod* + *vodja* 'državnik, ki govori v vseh jezikih sveta' (nanašajoč se na nagovor predsednika RS Boruta Pahorja v tujih jezikih).
- č) Prekrivanke, pri katerih je del druge podstavne besede znotraj prve: *opravljičilo** < *opravičilo* + *pravljica* 'očitno izmišljen razlog, ko te policija ustavi v sosednji občini'; *natednovanje** < *nategovanje* + *teden* 'ko je vsak dan »še 14 dni, potem bomo pa videli«'
- d) Posebna vrsta prekrivank, strukturiranih z miselno asociacijo na aktualne družbene razmere, omenjata jih že Sicherl in Žele (2018), so prekrivne blizuzvočnice. Širok nabor potrjuje, da so v obdobju pandemije koronavirusa te še posebej pogoste: *dombola** < *dom* + *tombola* 'žrebanje, kateri od staršev gre lahko sam na sprehod in kdo ostane doma z otroki'; *koronine* < *korona* + *korenine*; *koronika** < *korona* + *kronika* 'osrednja informativna oddaja med epidemijo'; *koronik** < *korona* + *kronik* 'človek, ki se ga napije še pred Skype žurom'; *koronoskopija** < *korona* + *kolonoskopija* 'bolščanje v soljudi v vrsti za kruh, z namenom laične diagnoze'; *krivolja** < *krivulja* + *volja* 'ko je tvoje jutranje razpoloženje odvisno od poročanja o številu obolelih'; *kužva** < *kužen* + *gužva* 'gneča na vrtu gostinskega lokala'; *maška** < *maska* + *maša* 'zaščitna oprema ob nedeljah'; *maskarada** < *maska* + *maškarada* 'pretvarjanje, da je tvoj šal maska'; *milonijec** < *milo* + *milenijec* 'pripadnik generacije, ki je odrasla v eri pretiranega umivanja rok'; *nalezek**

< *narezek* + *nalesti se* ‘krožnik sušenih mesnin, ki je bil pripravljen brez ustrezne zaščitne opreme’; *nogotovost** < *noga* + *negotovost* ‘ko nisi prepričan, ali ti bo uspelo odpreti vhodna vrata brez uporabe rok’; *pričaska** < *pričeska* + *čas* ‘frizura, pri kateri lahko iz narastka razbereš, koliko časa je oseba že v karanteni’; *ropček** < *rop* + *robček* ‘denarna transakcija ob prodaji mask iz papirnatih prtičkov’; *sprenevodenje** < *sprenevedanje* + *vodenje* ‘aktualna politična taktika’; *prvomejske** < *prvomajske* + *meja* ‘počitnice, med katerimi ne smeš iz občine’; *Korontanija* < *korona* + *Karantanija* ‘ko Slovenijo prevzame totalitarna oblast’; *Karantenija* < *karantena* + *Karantanija*; *glumidefekt** < *glumiti* + *gumidefekt* ‘ko greš k vulkanizerju samo zato, ker bi se rad družil z nekom novim’; *varikino** < *varikina* + *keino* ‘ko cel blok uro in pol gleda soseda, kako drgne kljuko na vratih stolpnice’; *tibanje** < *tib(o)* + *kibanje* ‘ko imaš seneni nahod, ampak si ne upaš kihniti v javnosti’; *kvarantena** < *kva* + *karantena* ‘karantena na območju Mestne občine Ljubljana’; *Sovid_19* < *Sova* + *covid-19* ‘ko vlada lahko nadzoruje tvoj mobilni telefon’; *nekupovalec** < *ne* + *nakupovalec* ‘upokojenec brez osebne izkaznice’; *pirčakovanje** < *pir* + *pričakovanje* ‘ko veš, da je samo še šest dni do odprtja lokalov’; *Šparcir* < *Spar* + *špircir* ‘ko rečeš, da greš v trgovino, zares pa se samo sprehajaš z vrečko v roki’; *žajfoun** < *žajfa* + *Iphone* ‘telefon, ki ga vsak dan večkrat razkužiš’; *zoomag** < *Zoom* + *Umag* ‘istrsko letoviško mesto v primeru drugega vala korone’.

V naboru novotvorjenk, navedenih zgoraj, je opaziti tudi takšne priložnostnice, ki se nanašajo na različna lastna imena, in sicer zemljepisna (npr. *Zoomag* ← *Umag*, *Karantenija* ← *Karantanija*) in stvarna (npr. *Sovid_19* ← *SOVA*, *šparcir* ← *Spar*, *žajfoun* ← *Iphone*). Še pogostejše pa so prekrivanke iz osebnih lastnih imen, ki imajo večkrat izrazito slabšalno konotacijo: *Tvito* < *Twitter* + *Tito*; *Gnojs* < *gnoj* + *Hojs*; *Počivavčer* < *Počivalšek* + *počitek* + *vavčer*; *Nategalšek* < *nategniti* + *Počivalšek*; *hojskati* < *Hojs* + *hujskati*; *hojsta** < *Hojs* + *hosta* ‘gozd, v katerem se državljani sprehajajo posamično’; *razgalenost** < *razgaljenost* + *Gale* ‘neprijeten občutek, ko te izpostavijo na oddaji Tarča’; *objocovanje** < *objokovanje* + *Joc* (*Peččnik*) ‘žalost zaradi drugega prevoza opreme’.

Opaziti je tudi primere t. i. grafičnih prekrivank, pri katerih je prekrivnost izražena s pomočjo grafičnih prvin, npr. v primeru *KORoNCERT* je s pomočjo kombinacije malih in velikih črk izpostavljeno, da gre za koncert v času korone. Zanimivo je tudi poimenovanje *FOLK(L)ORONICA*,⁶ ki se nanaša na spletno rubriko, v kateri so predstavljene folklorne dejavnosti v času korone. Zaradi grafičnih elementov je tovrstne novotvorjenke mogoče uvrščati h grafoderivatom. Grafoderivati so atraktivnejša vrsta nesistemske tvorbe, ki jih opredeljujemo (Stramljič Breznik, Voršič 2009) kot besede, nastale z izrabo posebnih grafičnih možnosti. Postopek tvorbe takšnih besed se imenuje grafiksacija (tudi grafoderivacija) in pomeni sposobnost oblikovanja, pri kateri kot tvorbene prvine nastopajo različna grafična in ortografska sredstva, in sicer z estetsko, ekspresivno, intelektualno in vplivajnsko vlogo. Grafično obogatene so lahko tako tvorjene kakor tudi netvorjene (npr. *korona*) besede, ki s pomočjo grafemskih sredstev pridobivajo aktualiziran pomen. Medtem ko običajne tvorjenke novo pomenskost črpajo iz morfemskih sestavin, jo grafoderivati dobivajo z grafičnimi elementi. Nov, aktualiziran pomen grafično oblikovanih novotvorjenk lahko razumemo zgolj sobesedilno, medtem ko ga običajna tvorjenka vedno ohranja brez sobesedila. Temeljne skupine grafoderivatov glede na uporabo grafemskih sredstev v tvorjenih besedah so: (1) grafoderivati, nastali s kombinacijo tiska, (2) grafoderivati, ki vključujejo znake, številke in simbole, (3) grafoderivati, ki vključujejo slike, (4) grafoderivati, ki vključujejo ločila, (5) anagrami in (6) grafoderivati, ki so kombinacija različnih pisav. Ker so grafoderivati vezani na pisni prenosnik in imajo izrazito stilistično in vplivajnsko funkcijo, jih pogosto zasledimo v oglasih.

Med grafoderivati posebej izpostavljamo oglas, ki je nastal v okviru osveščevalne akcije,⁷ s katero so ljudi opozarjali na pomen omejitve širjenja koronavirusa.

V oglasu je zapisano besedilo *NE KORONAJ GA, OSTANI DOMA*. Osnova za novotvorjenko *koronati (ga)* je glagolski frazem *koronati ga*. Glede na tvorbeni postopek lahko novotvorjenko uvrščamo k (blizuvočnim) prekrivankam, saj je nastala iz *korona(virus)* + *koronati ga*; ob tem pa je o, ki je vrinjen v glagol *koronati (ga)*, grafično aktualiziran z ilustracijo virusa. Izpostaviti je treba tudi zaimensko popono, ki prinaša pomensko spremembo (*koronati* 's položitvijo krone na glavo podeliti vladarski

⁶ Dostopno 5. 6. 2020 na <https://www.fs-grofblagaj.si/kaj-dogaja/folklornica/>

⁷ Dostopno 5. 6. 2020 na <https://iprom.si/blog/osvescevalna-akcija-ne-koronaj-ga-ostani-doma/>

naslov': *kronati ga* 'početi neumnosti'). Besedilo tako lahko razumemo v smislu: »Ne počni neumnosti in v času koronavirusa ostani doma.

4 Sklep

Priložnostnice po svoji naravi sodijo na obrobje jezikovnega sistema, kljub temu pa so prav priložnostne tvorjenke tiste besede, ki odražajo najaktualnejše besedotvorne procese na eni strani in vitalnost ter ustvarjalno gibkost jezika na drugi. Jezik je sredstvo komunikacije, identifikacije in interakcije, ki se popolnoma oblikuje šele v določeni kulturi (Skubic 2005). Jezik je torej odraz družbe, dogajanja v njej in družbenih sprememb. Priložnostne tvorjenke so tako pogosto tisti jezikovni element, ki družbi nastavlja ogledalo in oblikuje sliko trenutnega družbenega stanja, kot ga odsevajo besede. V središče obravnave smo postavili novotvorjenke, ki so vzniknile v času pandemije covid-19 in so motivirane iz družbeno-političnega dogajanja ter družbeno-političnih sprememb, ki so posegle v vse sfere človekovega javnega in zasebnega življenja. Odmaknili smo se od novih tvorjenk, ki so nastale iz poimenovalne nuje, in v središče obravnave postavili priložnostnice z ekspresivno miselno asociacijo na različne družbene posledice epidemije koronavirusne bolezni. Izkazalo se je, da so z vidika tvorbene strukture najpogostejše prekrivanke različnih tipov, med katerimi so produktivne zlasti tvorjenke, ki nastajajo po analogiji v jeziku že obstoječih besed, in sicer na osnovi fonološke bližine motivirajočih besed: *sprenevodenje* < *sprenevedanje* + *vodenje* 'aktualna politična taktika', *koronika* < *korona* + *kronika* 'informativna oddaja med epidemijo'. Pogosto se pojavljajo tudi priložnostne tvorjenke, motivirane iz lastnih imen, npr. *Twito* < *Twitter* + *Tito*, *Počivavčer* < *Počivalšek* + *počitek* + *vavčer*, *bojskati* < *Hojs* + *bujskati*. Povsem jasno je, da so take nove tvorjenke humornega značaja in imajo navadno porogljivo konotacijo, skoznje pa je izražena kritika dogajanja, še zlasti ukrepov, povezanih s pandemijo covid-19.

Literatura

- Laurie BAUER, 1993: *English Word-formation*. Cambridge: University Press.
- Agnieszka BĘDKOWSKA-KOPCZYK, Marek ŁAZIŃSKI, 2020: COVID-19 Vocabulary in Slavic. *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online*. Ur. Marc L. Greenberg. Dostop 21. 10. 2021 na <https://referenceworks.brillonline.com/browse/encyclopedia-of-slavic-languages-and-linguistics-online>
- Goranka BLAGUS BARTOLEC, 2020: Jezik u doba korone. *Hrvatski jezik* 7/22, 30–32. Dostop 1. 10. 2021 na <https://hrcak.srce.hr/240079>
- Ranko BUGARSKI, 2002: *Nova lica jezika*. Beograd: Čigoja štampa.

Klára BUZÁSSYOVÁ, Olga MARTINCOVÁ, 2003: Neuzuální slovtvorba v západoslovanských jazycích. *Komparacija współczesnych języków słowiańskich*. Ur. Ingeborg Ohnheiser. Opole: Uniwersytet Opolski. 262–275.

Gabriela ENTLOVÁ, 2022: Novotvary a internacionalismy v češtině v období pandemie covid-19. *Bohemistika* 1, 20–34. Dostop 20. 4. 2022 na https://www.bohemistika.pl/pelne_numery/numer_2022_01.pdf

L'udmila LIPTÁKOVÁ, 2000: *Okazionalizmy v hovorenej slovenčine*. Prešov: Náuka.

Domen KRVINA, 2020: Vpliv širjenja koronavirusa in epidemije COVIDA-19 na novejšje besedje v slovenščini v letu 2020 in njegov opis v Sprotnem slovarju slovenskega jezika. *Mednarodna naučna konferencija Leksikografija i leksikologija in svetlu aktuelnih problema: Beograd, 28.–30. oktobar 2020*; knjiga rezimea. Beograd: Institut za srpski jezik SANU. 82–83. Dostop 11. 3. 2022 na http://www.isj.sanu.ac.rs/wp-content/uploads/2020/09/Prelom_knjige_rezimea-1.pdf

Nataša LOGAR, 2006: Stilno zaznamovane nove tvorjenke – tipologija. *Slavistična revija, posebna številka. Slovensko jezikoslovje danes*, 87–101. Dostop 24. 10. 2021 na https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-25698653

Martin OLOŠTIK, 2011: *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

Eva SICHERL, Andreja ŽELE, 2018: Prekrivanke v slovenščini z vidika vpliva angleškega jezika. *Jezik in slovstvo* 63/1, 75–88. Dostop 12. 2. 2022 na <https://www.jezikinslovstvo.com/pdf.php?part=2018%7C1%7C75%E2%80%9388>

Andrej E. SKUBIC, 2005: *Obrazj jezika*. Ljubljana: Študentska založba.

Sprotni slovar slovenskega jezika 2014–. Dostop 21. 10. 2022 na <https://fran.si/132/sprotni-sprotni-slovar-slovenskega-jezika>

SSKJ 2 = Slovar slovenskega knjižnega jezika. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Dostop 21. 10. 2021 na www.fran.si

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2021: Pandemija koronavirusa – zunajjezikovni dejavnik jezikovne ustvarjalnosti. *Slovtvórstvo v pržestrzeni komunikacijnej = Word Formation in the Communicative Space*. Ur. Paweł Kowalski. *Prace Slawistyczne, Slavica* 151, 307–322. Dostop 12. 2. 2022 na https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/1927/Pawe%582_Kowalski_%28red%29_S%582owotw%5c3%b3rstwo_w_przestrzeni_komunikacyjnej.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, Ines VORŠIČ, 2009: Grafoderivati v tiskanih oglasih. *Teorija in praksa* 46/6, 826–838. Dostop 24. 10. 2021 na <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-BX59Z3RH>

Barbara ŠTEBIH GOLUB, 2016: Okazionalizmi u hrvatskome jeziku na internetu. *Slavia Centralis* 9/1, 35–46. Dostop 25. 10. 2021 na <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-VJ02F3WI>

Kristina ŠTRKALJ DESPOT, 2020: Kako koronavirus mijenja jezik kojim govorimo (i mislimo)? *Hrvatski jezik* 7/2, 1–7. Dostop 1. 10. 2021 na <https://hrcaj.srce.hr/240073>

Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Ad-hoc Formations as a Reflection of the Coronavirus Era

Although peripheral to the language system, ad-hoc formations are words that are formed through the most current word-formation processes and reflect the creative flexibility of a language. Language is always a reflection of society, important social events and changes. Ad-hoc formations are often held up as a mirror to society, as they reflect pictures of the current social situation. This study focuses on ad-hoc formations that have emerged during the Covid-19 pandemic and are motivated by socio-political events and changes affecting all spheres of public and private life. The study moves away from the neologisms formed due to lexical gaps, but rather focuses on ad-hoc formations with an expressive association to the various social consequences of the coronavirus pandemic. From a word-formation perspective, such formations characteristically include blends and combinations formed by analogy to

already existing words, exploiting the phonological similarity of their constituents: *sprenevedanje* < *sprenevedanje* + *vodenje* = 'current political strategy', *koronika* < *korona* + *kronika* = 'news broadcast during the epidemic'. Ad-hoc formations using personal names as constituents also appear: *Twito* < *Twitter* + *Tito*, *Počivavčer* < *Počivalšek* + *rest* + *voucher*, *hojskati* < *Hojs* + *instigate*. Such new formations are humorous and often have a mocking connotation, expressing criticism of current events, in particular measures related to the Covid-19 pandemic.